

Tăng cường làm tốt công tác dân vận trong xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh theo tư tưởng “Đời sống mới” của Chủ tịch Hồ Chí Minh

TS. THẢO XUÂN SÙNG

Ủy viên Ban Chấp hành Trung ương Đảng
Phó Trưởng ban Thường trực Ban Dân vận Trung ương

1. Tác phẩm “Đời sống mới” của Chủ tịch Hồ Chí Minh thể hiện sâu sắc tư tưởng lý luận và phương pháp luận về phát huy sức mạnh đại đoàn kết toàn dân tộc vì Độc lập - Tự do - Hạnh phúc của Nhân dân

Thực hiện Tuyên ngôn Độc lập về việc thiết lập chính thể Dân chủ Cộng hoà, những nhiệm vụ cấp bách của Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà, Lời kêu gọi toàn quốc kháng chiến với quyết tâm cao cả chiến thắng giặc ngoại xâm, giặc đói và giặc dốt, ngày 03 tháng 4 năm 1946, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã thành lập Ủy ban vận động Đời sống mới Trung ương và ngày 20 tháng 3 năm 1947 Người đã công bố tác phẩm “Đời sống mới”. Tác phẩm được viết dưới hình thức đặt ra 19 câu hỏi và trả lời với cách hành văn rất giản dị, dễ hiểu, thiết thực, vừa thể hiện sinh động lý luận cách mạng và vừa thể hiện năng lực ngôn ngữ quần chúng vô cùng sâu sắc của Chủ tịch Hồ Chí Minh về xã hội xã hội chủ nghĩa Việt Nam do Nhân dân làm chủ nhằm làm tốt công tác vận động xây dựng đời sống mới trong các ngành, các cấp, các cơ quan, trường học, nhà máy, đơn vị bộ đội cho tới mỗi gia đình.

Trước tiên, Chủ tịch Hồ Chí Minh xác định tất cả các ngành, các cấp, các cơ quan, trường học, nhà máy, đơn vị bộ đội cho tới mỗi gia đình với tinh thần mọi thành viên trong xã hội từ các em nhi đồng đến cán bộ, công nhân, nông dân, bộ đội, người già cho đến các tầng lớp xã hội khác đều phải thực hành đời sống mới là Cần, Kiệm, Liêm, Chính và Người cần dặn rất cận kề: “Đời sống mới không phải cái gì cũ cũng bỏ hết, không phải cái gì cũng làm mới. Cái gì cũ mà xấu, thì phải bỏ. Thí dụ: Ta phải bỏ hết tính lười biếng, tham lam. Cái gì cũ mà không xấu, nhưng phiền phức thì phải sửa đổi lại cho hợp lý. Thí dụ: Đơm cúng, cưới hỏi quá xa xỉ, ta phải giảm bớt đi. Cái gì cũ mà tốt, thì phải phát triển thêm. Thí dụ: Ta phải tương thân tương ái, tận trung với nước, tận hiếu với dân hơn khi trước. Cái gì mới mà hay, thì ta phải làm. Thí dụ: Ăn ở cho hợp vệ sinh, làm việc cho có ngăn nắp. Làm thế nào cho đời sống của dân ta, vật chất được đầy đủ hơn, tinh thần được vui mạnh hơn. Đó là mục đích đời sống mới”⁽¹⁾.

Thứ hai, Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ rõ đời sống mới việc trước hết là “Muốn có cơm ăn, áo mặc, nhà ở, đường đi, thì phải làm”,

“Nhưng vì làm chưa hợp lý cho nên số đông dân ta ăn đói, mặc rách, nhà cửa chật hẹp, đường sá gập ghềnh. Người nghèo khổ thì nhiều, người no ấm thì ít”. Vì vậy, phải “Sửa đổi cách ăn, cách mặc, cách ở, cách đi lại, cách làm việc. Sửa đổi được những điều đó, thì mọi người đều được hưởng hạnh phúc. Mà chắc sửa được, vì nó không có gì là gay go, khó làm”⁽²⁾. Cũng vì vậy, theo Người, người giàu và người nghèo đều cần làm đời sống mới. Người tin tưởng “Mỗi đồng bào, bất kỳ già trẻ, gái trai, giàu nghèo, cần phải cố gắng, làm cho đời sống mới lan khắp cả nước. Lúc đó mới có thể nói rằng: chúng ta đã thực hành đời sống mới”⁽³⁾.

Hội thảo khoa học cấp quốc gia “70 năm tác phẩm “Đời sống mới” của Chủ tịch Hồ Chí Minh - Giá trị lý luận và thực tiễn trong phong trào xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh” do Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh phối hợp với Ban Dân vận Trung ương, Ban Tuyên giáo Trung ương, Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn tổ chức **Ảnh : HT**

Thứ ba, về nội dung và tiêu chí xây dựng đời sống mới, thư Chủ tịch Hồ Chí Minh cho rằng “Đời sống mới có thể chia làm hai thứ. Một là đời sống riêng của từng người. Hai là đời sống mới chung từng nhóm người, như các bộ đội, các nhà máy, các trường học, các công sở... Mỗi người, mỗi đoàn thể phải theo công việc, nghề nghiệp của mình, mà làm đời sống mới hợp với hoàn cảnh. Nhưng bất kỳ người nào, đoàn thể nào, cũng không ngoài năm việc là: Ăn, mặc, đi, ở, làm”⁽⁴⁾. Đối với đời sống mới riêng từng người, theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, phải sốt sắng yêu Tổ quốc; sẵn lòng công ích; chớ kiêu căng, chớ nịnh hót, chớ tham lam, chớ bủn xỉn; ăn mặc phải sạch sẽ, giản đơn, chất phác; làm việc phải siêng năng, có ngăn nắp, có tinh thần phụ trách, đã làm việc gì, thì phải làm cho kỳ được, làm đến nơi đến chốn; đối với đồng bào thì nên thành thực, thân ái, sẵn lòng giúp đỡ; biết ham học. Đối với đời sống mới nói chung, trong một nhà, một làng, một trường học, một đơn vị bộ đội, một công sở, một nhà máy và trong cả nước, thư Chủ tịch Hồ Chí Minh đều chỉ dẫn rất cụ thể về xây dựng đời sống mới, về tổ chức, về sản xuất, về vệ sinh, về văn hóa, phong tục, về học tập, về làm gương, về hợp tác giúp đỡ nhau, quyết tâm thì đua nhau thực hành đời sống mới.

Thứ tư, “Thực hành đời sống mới dễ hay khó?”, theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, “Nói dễ thì dễ. Nói khó thì khó. Tục ngữ có câu: “Việc đời không gì khó, chỉ sợ chí không bền”. “Dễ là vì: a) Người ta ai cũng muốn sung sướng mạnh khỏe, ai cũng muốn nhà cửa sạch sẽ, con cái tốt tươi. Mục đích đời sống mới là làm cho mọi người thỏa lòng mong muốn đó. Cho nên ai cũng tán thành đời sống mới, không ai phản đối. b) Đời sống mới lợi nhiều chứ không hại. Lợi cho toàn thể mà không hại đến cá nhân. Không có gì cao xa khó khăn, làm thì thấy kết quả ngay trước mắt. c) Không tốn công, tốn của cũng làm được. Những việc đời sống mới to tát, như đào kênh, đắp đường, tuy có tốn công, tốn của một lần, nhưng về sau sẽ có lợi gấp 100 gấp 1000 công của mình bỏ ra khi làm. Vì vậy có quyết tâm thì đời sống mới rất dễ làm. “Khó là vì: a) Việc gì dễ mấy nhưng không quyết chí bền gan thì cũng không bao giờ làm được. Một hòn núi, ta cố xuyên mãi, lâu ngày xuyên cũng thông. Một cái cành cây khô, ta không chịu khó bẻ, thì cũng không bao giờ bẻ gãy. b) Thói quen rất khó đổi. Cái tốt mà lạ, người ta có thể cho là xấu. Cái xấu mà quen, người ta có thể cho là thường...c) Ta có tính gập sao hay vậy. Thà chịu khát chứ không muốn đào giếng. Nói tóm lại là tính

lười. Vả lại, bất kỳ việc gì, bước đầu cũng khó. Việc đời sống mới cũng vậy”⁽⁵⁾.

Thứ năm, từ phương pháp luận đúng đắn đã nêu, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chỉ ra những giải pháp để thực hành trong điều kiện kháng chiến kiến quốc là: a) “Phải tuyên truyền, giải thích và làm gương. Phải chịu khó nói rõ cho mọi người hiểu đời sống mới có ích thế nào, cách thi hành đời sống mới thế nào. Nói một lần họ chưa hiểu thì nói nhiều lần. Nói đi, nói lại, bao giờ người ta hiểu, người ta làm mới thôi. Nói thì phải nói một cách giản đơn, thiết thực với hoàn cảnh mỗi người; nói sao cho người ta nghe rồi làm được ngay. Việc dễ, việc nhỏ làm được rồi, sẽ nói đến việc to, việc khó. Có người tuyên truyền đời sống mới mà đem nào “khách quan, chủ quan”, nào là “tích cực, tiêu cực”, nào là “khoa học hóa” và gì gì hóa. Nghe thì hay thật, nhưng chẳng mấy người hiểu là nói cái gì. Mà người nào hiểu thì cảm tưởng rằng đời sống mới là một điều cao xa, oanh liệt, khó làm. Tốt nhất là miệng nói, tay làm, làm gương cho người khác bắt chước” và “cần có những người làm gương, những nhà làm gương, những làng làm gương”⁽⁶⁾. b) “Lúc số đông quốc dân chưa hiểu, chưa làm đời sống mới, thì tuyệt đối không nên bắt buộc” và “Đến khi đại đa số đồng bào theo đời sống mới, chỉ còn số rất ít không theo, khuyên mãi cũng không được, lúc đó có thể dùng cách cưỡng bức, bắt họ phải theo”. “Tuyên truyền thì phải dần dần nói cho người ta hiểu, để người ta vui lòng làm, chứ không có quyền ép người ta” và “phải hăng hái, bền gan, chịu khó, đồng thời phải cẩn thận, khôn khéo, mềm mỏng”⁽⁷⁾. c) Thực hành đời sống mới “sẽ được khen thưởng” và “phải hăng hái thi đua nhau mà làm”, “nhất là phải cố gắng làm kiểu mẫu”⁽⁸⁾.

2. Tăng cường làm tốt công tác dân vận trong xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh theo tư tưởng “Đời sống mới” của Chủ tịch Hồ Chí Minh.

Thứ nhất, tất cả các cấp ủy, tổ chức đảng, chính quyền, Mặt trận Tổ quốc, tổ chức chính trị-xã hội tổ chức cho toàn thể cán bộ, đảng viên, đoàn viên, hội viên và công chức, viên chức, người lao động, mỗi người dân học tập sâu sắc và thực hiện sáng tạo những tư

tưởng, quan điểm, phương pháp luận, giải pháp chỉ đạo thực tiễn của Chủ tịch Hồ Chí Minh về thực hành “Đời sống mới” trong xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh.

Tư tưởng, quan điểm, phương pháp luận, giải pháp chỉ đạo thực tiễn về thực hành đời sống mới của Chủ tịch Hồ Chí Minh đến nay vẫn luôn là bố đốc soi sáng cho toàn Đảng, toàn Dân và toàn Quân ta trong thực hiện Nghị quyết số 26-NQ/TW, ngày 05/8/2008 của Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa X “về nông nghiệp, nông dân, nông thôn” và Nghị quyết số 32/2016/QH14, ngày 23/11/2016 của Quốc hội “về việc tiếp tục nâng cao hiệu lực, hiệu quả việc thực hiện chương trình mục tiêu quốc gia xây dựng nông thôn mới gắn với cơ cấu lại ngành nông nghiệp”; thể hiện rất sâu sắc tư tưởng Hồ Chí Minh về nền chính trị dân quyền, Đảng ta một lòng vì lợi ích của Nhân dân và Tổ quốc, vì Nhân dân và dựa vào lực lượng to lớn của Nhân dân để thực hiện “mục đích của chủ nghĩa xã hội là không ngừng nâng cao mức sống của Nhân dân”⁽⁹⁾ “cùng ra sức lao động sản xuất để được ăn no, mặc ấm và có nhà ở sạch sẽ”⁽¹⁰⁾.

Tác phẩm “Đời sống mới” đòi hỏi phải tiếp tục đổi mới phương pháp công tác dân vận theo tư tưởng coi dân là gốc, dân là chủ, dân làm chủ, quyền hành và lực lượng đều ở nơi dân của Chủ tịch Hồ Chí Minh. Phương pháp công tác dân vận là cách và cách là phương pháp cụ thể được cấp ủy, tổ chức đảng, chính quyền, Mặt trận Tổ quốc, các tổ chức chính trị-xã hội, người lãnh đạo lựa chọn để tác động vào đối tượng và “làm cho dân biết hưởng quyền dân chủ, biết dùng quyền dân chủ, dám nói, dám làm”⁽¹¹⁾, tức là phải đảm bảo sự kết hợp chặt chẽ giữa ba yếu tố chủ thể lãnh đạo, nguyên tắc điều chỉnh hành động là dân làm chủ, mục tiêu hành động là tạo nên sức mạnh toàn dân trong thực hành “Đời sống mới” nhằm xây dựng một nước Việt Nam mới phú cường.

Có thể thấy, mười chín câu hỏi và trả lời được Chủ tịch Hồ Chí Minh nêu trong tác phẩm “Đời sống mới” chính là phương pháp lãnh đạo rất đúng đắn bởi những chủ trương do Người đề ra phù hợp với lợi ích và nguyện

vọng của toàn thể Nhân dân Việt Nam vì “Nước ta là nước dân chủ, địa vị cao nhất là dân, vì dân là chủ”⁽¹²⁾ và “Tất cả quyền bính trong nước là của toàn thể Nhân dân Việt Nam, không phân biệt nòi giống, gái trai, giàu nghèo, giai cấp, tôn giáo”⁽¹³⁾. Cho nên, vì dân, dựa vào dân, thật sự tôn trọng và phát huy quyền làm chủ của Nhân dân trong thực hành “Đời sống mới” là phương pháp tư duy và hành động đúng đắn để nâng cao năng lực lãnh đạo của Đảng và quản lý của Nhà nước, tăng cường mối quan hệ mật thiết giữa Đảng và Nhà nước với Nhân dân.

Thứ hai, xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh theo tư tưởng “Đời sống mới” của Chủ tịch Hồ Chí Minh, trong điều kiện phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế, đòi hỏi các cấp ủy, tổ chức đảng và người lãnh đạo phải tiếp tục đổi mới phương thức lãnh đạo và phong cách công tác dân vận theo hướng “Thật sự tin dân, trọng dân, gần dân, hiểu dân, học dân, dựa vào dân, có trách nhiệm với dân” mà Nghị quyết Đại hội XII của Đảng đã đề ra.

Thực tiễn thực hiện nhiệm vụ trọng tâm phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế trong bối cảnh toàn cầu hóa, bên cạnh phát huy những ưu điểm của kinh tế thị trường và những thành tựu quan trọng đã đạt được qua 30 năm đổi mới, chúng ta đồng thời chứng kiến những khuyết tật của kinh tế thị trường (cạnh tranh không lành mạnh, môi trường thân thiện bị tàn phá, đồng tiền chi phối mạnh mẽ, quan hệ xã hội tốt đẹp bị quan hệ lợi ích nhóm lấn át, chênh lệch giàu – nghèo giữa các vùng và các dân tộc ngày càng lớn, những bức xúc xã hội và phân tầng xã hội từ giai cấp công nhân đến giai cấp nông dân cũng như các tầng lớp xã hội khác ngày càng sâu sắc) và những khó khăn, thử thách gay gắt đối với Đảng ta trong đổi mới phương thức lãnh đạo của Đảng về công tác dân vận.

Trong công cuộc xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh, tác phẩm “Đời sống mới” của Chủ tịch Hồ Chí Minh đòi hỏi và chỉ dẫn cho các cấp ủy, tổ chức đảng và người đứng đầu phải ưu tiên lãnh đạo thể chế hóa, cụ thể hóa cơ chế mối quan hệ “Đảng lãnh đạo, Nhà

nước quản lý, Nhân dân làm chủ”, nhất là nội dung Nhân dân làm chủ theo phương châm *Dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra, giám sát* đáp ứng yêu cầu nguyện vọng của Nhân dân. Tại Hội nghị cán bộ Dân vận toàn quốc, ngày 27/5/2016, đồng chí Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng nêu rõ: “Dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra, giám sát” phải trở thành khẩu hiệu hành động, thành phương châm công tác, vận động quần chúng. Phải thực hiện đúng nguyên tắc: Chính sách của Đảng phải xuất phát từ lợi ích nguyện vọng và trình độ của Nhân dân. Ngay cả trong trường hợp chính sách đúng rồi mà dân chưa hiểu, chưa đồng tình thì phải ra sức tuyên truyền, giải thích cho dân, biết chờ đợi dân; kịp thời điều chỉnh chính sách cho phù hợp với thực tế cuộc sống. Mặt khác, các cấp ủy, các cơ quan chính quyền có biện pháp tích cực giáo dục, cán bộ, đảng viên, công chức, viên chức nêu cao tinh thần phục vụ Nhân dân, có ý thức và thái độ đúng với Nhân dân; yêu thương, gần gũi, tôn trọng, lắng nghe Nhân dân; có chương trình, kế hoạch tiếp dân, giải quyết tốt các đơn thư khiếu tố, các yêu cầu, nguyện vọng chính đáng của dân; trung thực nghiêm minh, thích đáng những hiện tượng trù dập, ức hiếp quần chúng”.

Thực hiện tốt chủ trương đẩy mạnh thể chế hóa, cụ thể hóa Cương lĩnh chính trị và khoản 2, điều 4 Hiến pháp năm 2013 theo Nghị quyết Đại hội XII của Đảng là: Đảng Cộng sản Việt Nam gắn bó mật thiết với Nhân dân, phục vụ Nhân dân, chịu sự giám sát của Nhân dân, chịu trách nhiệm trước Nhân dân về những quyết định của mình”⁽¹⁴⁾, đảm bảo phù hợp với đặc điểm tự nhiên và đặc điểm xã hội của đất nước ta trong quá trình xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh. Các cấp ủy, tổ chức đảng và người đứng đầu phải trực tiếp lãnh đạo đổi mới phương thức lãnh đạo của Đảng đối với hoạt động của Nhà nước theo Kết luận số 114-KL/TW, ngày 14/7/2015 của Ban Bí thư, Chỉ thị số 49-CT/TW, ngày 20/10/2016 của Ban Bí thư, Chỉ thị số 16-CT/TTg, ngày 16/5/2016 của Thủ tướng Chính phủ, đảm bảo thực hiện tốt các Quyết định số 217-QĐ/TW và Quyết định số 218-QĐ/TW, ngày 12/12/2013 của Bộ Chính trị nhằm nâng cao chất lượng và hiệu quả công tác dân vận của

các cơ quan Nhà nước.

Các cấp ủy, tổ chức đảng cần tăng cường hướng dẫn, chỉ đạo, kiểm tra, giúp đỡ về cơ chế, chính sách, tổ chức bộ máy, đội ngũ cán bộ có đức có tài của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị-xã hội để các tổ chức này làm tốt công tác vận động Nhân dân, giám sát và phản biện xã hội, góp ý xây dựng Đảng và xây dựng chính quyền trong xây dựng đời sống mới và đô thị văn minh, đảm bảo cho Nhân dân có điều kiện sống và mức sống ngày càng cao, mọi cán bộ lãnh đạo đều hoàn thành nhiệm vụ và được Nhân dân tin yêu.

Thứ ba, làm tốt công tác tuyên truyền, vận động nâng cao hiệu quả việc thực hiện chương trình mục tiêu xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh gắn với cơ cấu lại ngành nông nghiệp để nâng cao điều kiện sống và mức sống của Nhân dân.

Đẩy mạnh công tác tuyên truyền, vận động thực hành "Đời sống mới" để tạo sự chuyển biến về nhận thức và hành động của các tầng lớp Nhân dân, các thành phần kinh tế và các doanh nghiệp trong xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh gắn với cơ cấu lại ngành nông nghiệp, nhất là cả nước chung tay xây dựng hoàn thành các công trình hạ tầng thiết yếu đáp ứng yêu cầu sản xuất hàng hóa và đời sống của người dân theo tư tưởng tập trung, thống nhất, toàn dân, toàn diện, kiên trì vì hạnh phúc của toàn dân.

Tập trung tuyên truyền, vận động Nhân dân chuyển dịch cơ cấu kinh tế theo hướng gắn chặt với thị trường và chuyển dịch cơ cấu lao động nông thôn thông qua chương trình dạy nghề, đảm bảo cho người nông dân biết xây dựng kế hoạch sản xuất, biết sản xuất và tiêu thụ hàng hóa do mình sản xuất. Vì mục tiêu nâng cao năng xuất lao động và sức cạnh tranh của sản phẩm nông nghiệp để nâng cao dần mức sống, các hộ nông dân phải liên kết chặt chẽ với nhau, với nhà doanh nghiệp, nhà khoa học, dưới sự đầu tư, hỗ trợ của Nhà nước thông qua các chính sách về đất đai và khoa học công nghệ.

Gắn chặt chương trình xây dựng nông thôn mới với chương trình mục tiêu quốc gia giảm nghèo bền vững và các chương trình

phát triển kinh tế-xã hội khác, đảm bảo thực hiện phối hợp có hiệu quả các nguồn vốn và ưu tiên tập trung cho đầu tư phát triển các mô hình sản xuất và cho các xã đặc biệt khó khăn, cho đầu tư phát triển các hợp tác xã nông nghiệp và liên hiệp hợp tác xã nông nghiệp hoạt động có hiệu quả, các mô hình liên doanh và liên kết có hiệu quả trong sản xuất nông nghiệp.

Chính phủ chỉ đạo nghiên cứu sửa đổi kịp thời, đồng bộ các văn bản hướng dẫn thực hiện Chương trình xây dựng nông thôn mới để các tiêu chí đều thiết thực và phù hợp với sức dân ở từng vùng; chú trọng tập huấn đội ngũ cán bộ làm công tác xây dựng nông thôn mới theo hướng chuyên nghiệp, chuyên trách và kỹ năng tổ chức thực hiện Chương trình một cách có hiệu quả.

Tăng cường làm tốt công tác thanh tra, kiểm tra, giám sát, phản biện xã hội của các cơ quan kiểm tra của Đảng, cơ quan thanh tra của Nhà nước, của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị-xã hội, của đại biểu dân cử và cộng đồng dân cư trong xây dựng nông thôn mới, đảm bảo cho Nhân dân có cuộc sống xanh, sạch, đẹp về môi trường và điều kiện sống được cải thiện, giữ vững bản sắc văn hóa dân tộc và an ninh chính trị-trật tự an toàn xã hội.

Các cấp ủy, tổ chức đảng và mỗi cán bộ đảng viên, công chức, viên chức phải thực hiện tốt tác phong công tác dân vận "óc nghĩ, mắt trông, tai nghe, chân đi, miệng nói, tay làm", sâu sát quần chúng, dân chủ, khoa học và năm bước công tác "điều tra, tuyên truyền, tổ chức, huấn luyện, hành động" để làm tốt công tác dân vận trong xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh theo tư tưởng tác phẩm "Đời sống mới" của Chủ tịch Hồ Chí Minh. ■

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. *Đời sống mới*, Nxb Trẻ - Nxb Chính trị Quốc gia, 2005, tr.8, tr.12; tr.13; tr.32, 33; tr. 34-35; tr.37; tr.40.

9, 10, 11, 12, 13. *Hồ Chí Minh (2002)*, toàn tập, Nxb chính trị Quốc gia, Hà Nội, t.10, tr 159; t.10, tr.258; t.12, tr.223; t.7, tr 218.

14. *Hiến pháp nước cộng hòa XHCN Việt Nam*, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia, Hà Nội 2013, tr.9.